

Petr Kubík

Slovenský exil v Itálii 1945–1949

Od léta 1945 se stala Itálie jedním z hlavních útočišť politických uprchlíků ze zemí střední a východní Evropy podléhajících sovětskému vlivu. Důvodů můžeme najít více. Pro katolické aktivisty byl přirozeným cílem Řím – Vatikán, sídlo hlavy katolické církve. Oprávněně zde očekávali pomoc, které se jim také dostalo. Z politického hlediska panoval v poválečné Itálii zmatek způsobený dvoukolejností moci – na jedné straně orgány Spojenců, na druhé straně italské úřady. Italské správní orgány pak obecně projevovaly nechuť k případnému vydávání exulantů do jejich mateřských zemí. Kombinace všech těchto věcí udělala z Itálie jeden z vytoužených cílů uprchlíků, mezi které patřili i Slováci spjatí s první Slovenskou republikou či ohrožovaní sovětskou a československou státní mocí.

Ke konci existence první Slovenské republiky na jaře 1945 odešlo do zahraničí asi 10 tisíc osob ve snaze uniknout před „osvobozením“ země Rudou armádou. Většina z nich skončila v amerických okupačních zónách Rakouska a Německa. Od letních měsíců roku 1945 začala po významnějších slovenských uprchlících pátrat československá Komise pro stíhání válečných zločinců, zkráceně zvaná Ečerova komise.¹ Té se skutečně podařilo do podzimu 1945 nejvýznamnější slovenské uprchlíky včetně prezidenta Jozefa Tisa deportovat do ČSR. Mnoho dalších slovenských uprchlíků resp. exulantů tak žilo v neustálém strachu z budoucnosti. Na druhou stranu méně exponovaní uprchlíci se z vlastní vůle či pod vlivem československé agitace do roku 1946 vraceli na Slovensko. Jejich počet se odhaduje na 5000. Přibližně stejný počet uprchlíků resp. exulantů ale zůstal v zahraničí, z nich se asi 2000 rozptýlilo a jejich

1 Tato komise působila v Londýně při stejnojmenné komisi OSN. Později zřídila pobočky v americké a britské okupační zóně Německa a měla i pražské sídlo. Komisi vedl právník Bohuslav Ečer (1893–1954). V meziválečné době měl v Brně advokátní kancelář, politicky se angažoval v sociální demokracii (s výjimkou let 1921–1929, kdy byl členem komunistické strany), za války se zapojil do zahraničního protinacistického odboje, působil mj. jako zaměstnanec ministerstva spravedlnosti československé exilové vlády. Zpočátku měl hodnost plukovníka justiční služby, od roku 1946 generála. Už v roce 1943 byl jako zástupce československé exilové vlády jmenován členem Komise Spojených národů pro vyšetřování válečných zločinců, kde dále působil až do roku 1948 mj. jako předseda československé delegace u Mezinárodního vojenského tribunálu pro potrestání válečných zločinců v Norimberku, poté byl krátce soudcem Mezinárodního soudního dvora v Haagu. V červnu 1948 byl jmenován docentem a v září téhož roku profesorem na Masarykově univerzitě v Brně, kde byl zaměstnán až do jejího uzavření v roce 1950, v roce 1953 mu byl přičten invalidní důchod. Před jeho smrtí se o něho zajímala StB a plánovala jeho zatčení, které poté postihlo členy jeho rodiny (dcera Jarmila byla odsouzena k 12 letům odnětí svobody).

další osudy zůstaly neznámé. Na aktivní politické exilové činnosti se tak podílelo přibližně 3000 osob.² V prvních poválečných letech naprostá většina z nich žila a působila v Rakousku, Bavorsku a Itálii.³

Vedle Rakouska a německého Bavorska je tedy Itálie třetím významným místem působení slovenského poválečného exilu. Vzpomínky na tuto dobu obsahují paměti několika exulantů – Jána Okála, Mikuláše Šprince, Ladislava Pudiše či Jána Kaššovice.⁴ Problematikou slovenského exilu v prvních poválečných letech včetně Itálie se ve svých pracích zabývali František Vnuk a Štefan Polakovič.⁵ K tématu napsal několik příspěvků také Jozef M. Rydlo.⁶ Slovenský exil v Itálii zachycují také Václav Vondrášek a Ján Pešek v novém obsáhlém díle.⁷ Větší souvislá historická práce k tomuto tématu však prozatím nevznikla.

Předkládaná studie čerpá ze tří pramenných okruhů – paměti exulantů, pražských archivů a římských archivů. U paměti je největším problémem datace událostí, autoři je mnohdy psali s odstupem a někdy se zmýlili v uvádění dat. Ale v každém případě jsou zvláště paměti J. Okála a M. Šprince cenným zdrojem informací. Pražské archivy ministerstva zahraničních věcí a ministerstva vnitra jsou dosti obsáhlé, ale i v nich určité úseky děje vypadávají. Ještě horší je to s italskými archivy. Ty lze použít jen doplňkově. Archiv italského ministerstva zahraničí obsahuje k danému tématu jen torzovité informace, v archivu ministerstva vnitra lze dohledat pouze některé materiály z druhé poloviny roku 1946 a nejspíše klíčový archiv římské kvestury⁸ je nepřístupný. Předkládaná studie tedy obsahuje všechna dosud známá fakta o dané problematice, přesto si ve věci osudů slovenského poválečného exilu v Itálii nečiní nárok na konečná stanoviska.

- 2 Za politicky aktivní můžeme počítat ty osoby, které působily v exilových spolcích či alespoň pravidelně podporovaly a odebíraly exilový tisk.
- 3 Údaje ze zprávy Jozefa A. Mikuše pro francouzské MZV v srpnu 1949. *Archiv bezpečnostních složek Praha* (dále jen ABS), fond (dále jen f.) Kabinet StB materiálů 1945–1955 (dále jen 323), signatura (dále jen sign.) 323-13-4.
- 4 OKÁL, Ján: *Výpredaj ľudskosti*. Matica slovenská, Martin 2004; ŠPRINC, Mikuláš: *K slobodným pobrežiam*. Matica slovenská, Martin 2004; PUDIŠ, Ladislav: *Z Bešeňovej do Ríma alebo spomienky operného speváka*. Smaragd, Bratislava 200; KAŠŠOVIC, Ján: *Pamäti*. Nevydáno, archiv autora.
- 5 POLAKOVIČ, Štefan – VNUK, František: *Zabraníčné akcie na záchranu a obnovenie slovenskej samostatnosti 1943–1948. Slovenská národná rada v Londýne a v zahraničí. Záznam o činnosti Slovenského akčného výboru*. Lakewood – Hamilton, Slovak Research Institute of America 1988.
- 6 RYDLO, Jozef M.: Utváranie stredísk slovenského exilu v Taliansku. In: CHOVAN-REHÁK, Juraj – GRÁCOVÁ, Genovéva – MARUNIAK, Peter (eds.): *Slovenský povojnový exil. Zborník materiálov zo seminára Dejiny slovenského exilu po roku 1945 v Matici slovenskej v Martine 27.–28. júna 1996*. Matica slovenská, Martin 1998; RYDLO, Jozef M.: Na okraj vydania „vojnového zločínca“ J. C. Hronského z Talianska. In: MAŤOVČÍK, Augustín (ed.): *Biografické štúdie 24. Jozef Ciger Hronský*. Matica slovenská, Martin 1997; RYDLO, Jozef M.: *Vydavateľské dielo Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda v Ríme 1963–1988*. Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, Rím – Cleveland 1989.
- 7 VONDRÁŠEK, Václav – PEŠEK, Jan: *Slovenský poválečný exil a jeho aktivity 1945–1970, mýty a realita*. Veda, Bratislava 2011.
- 8 Římská kvestura – policejní ředitelství města.

Petr Kubík

Karol Sidor v letech 1944–1945

Ve Vatikánu působil do května 1945 slovenský vyslanec u Svatého stolce Karol Sidor⁹ se svými spolupracovníky. Od května 1945 zůstávali v neoficiálním postavení. K. Sidor a jeho lidé se snažili udělat pro své slovenské krajany vše, co bylo v jejich silách. Již na podzim 1944 se K. Sidor postavil proti snahám československého generálního konzulátu o diskreditaci osob se slovenským pasem na italském území, ovládaném Spojenci a královskou vládou. Dne 19. října 1944 uveřejnil italský tisk výzvu československého konzula Vladimíra Vaňka, aby se všichni občané s pasem tzv. Slovenského štátu dostavili do 27. října do úřadovny československé vojenské mise v Římě k výměně dokumentů, jinak nebudou uznáni za československé občany a hrozí jim postih. Sidor na to reagoval dopisy z 20. října adresovanými italským ministrům Alcidemu de Gasperimu a Viscontimu Venosovi. Připomněl jim slovenskou pohostinnost poskytovanou členům královského vyslanectví na Slovensku po 8. září 1943 (kteří nebyli vydáni novému režimu Benita Mussoliniho) a žádal shovívavost pro 20–25 Slováků se slovenským pasem v Římě. Ministr V. Venosa odpověděl 4. listopadu 1944 v přátelském duchu a oznámil K. Sidorovi, že ze strany italských úřadů neexistuje žádná snaha postihovat držitele slovenských pasů ani neví o podobném úmyslu Spojenců. Sidorova akce byla úspěšná.¹⁰

Na sklonku války a po něm ale Sidor propadal pesimismu a byl pasivní. Probíral různé možnosti své budoucnosti, a dokonce si naivně myslel, že by se mohl vrátit do politického života na Slovensku. Své myšlenky vyjádřil v dubnu 1945 v dlouhém rozhovoru s československým diplomatem A. Dutkou. Ten dostal zvláštní povolení z československého ministerstva zahraničí navázat s ním kontakt. V úterý 17. dubna 1945 navštívil A. Dutka K. Sidora v jeho bytě. Sidor vyjadřoval strach o rodinu a přiznával svou politickou prohru. Obhajoval svou politiku a uznával obnovu ČSR. Sám se zatím nechtěl vrátit na Slovensko jako politicky aktivní člověk, ale sděloval, že by se rád jednou vrátil a věnoval se osvětové a kulturní činnosti. Nevěděl, zda nemá raději načas odjet do USA.¹¹

9 Karol Sidor (1901–1953) byl významný politik Hlinkovy slovenské lidové strany (HSLS) za první československé republiky, od října 1938 byl ministrem česko-slovenské vlády, v březnu 1939 krátce předsedou slovenské autonomní vlády. Nepodřídil se německým zájmům a nemohl tak pokračovat v politické činnosti na Slovensku, proto byl od června 1939 jmenován vyslancem u Svatého stolce. V Itálii zůstal i po roce 1945, kdy se jako představitel Slovenské republiky ocitl v nemilosti obnovené československé státní moci. V roce 1948 se stal zakladatelem a předsedou exilové politické organizace Slovenská národní rada v zahraničí (SNRvZ). Od roku 1950 až do své smrti žil v Kanadě.

10 *Ministero degli Affari Esteri Roma* (dále jen MAE), f. Archivio di Gabinetto 1944–58, karton (dále jen k.) 47, složka (dále jen sl.) Cecoslovacchia. Těž f. Segreteria generale, k. 20.

11 *Ministerstvo zahraničních věcí Praha* (dále jen MZV), f. Politické zprávy Řím 1945–1946, č. 1907/45.

Příliv uprchlíků-exulantů, léto až podzim 1945

Karol Sidor tedy váhal a v příštích měsících veřejně nic nepodnikal. To ale neznamená, že nic nedělal. Od léta 1945 se dostávaly do Říma zprávy o neutěšené situaci v internačních táborech v Rakousku a Bavorsku a o nebezpečí hrozícím pro slovenské uprchlíky z československé strany. Od srpna 1945 se na vlastní pěst dostaly do Říma první skupinky slovenských uprchlíků z řad studentů. K. Sidor se snažil Slovákům pomáhat s přesunem do Itálie přes svého přítele Guida Gonellu, křesťanskodemokratického politika, v tu dobu šéfredaktora listu *Popolo*. G. Gonella zkusil prosadit příchod významné skupiny Slováků oficiální cestou. Dne 10. září 1945 napsal dopis Paolo Canalimu, osobnímu tajemníkovi ministra A. de Gasperiho, na italské ministerstvo zahraničních věcí. Žádal pro Slováky povolení vstupu do Itálie na delší dobu (dvou let) s tím, že poté mohou emigrovat do USA. Připojil dva seznamy. První se týkal katolických intelektuálů Jozefa Cígera Hronského¹², Františka Hrušovského, Stanislava Mečiara, Jozefa Cincíka, Rudolfa Blieznera a jejich rodin. Druhý obsahoval jména kněží Eugena Filkorna, Jána Ferencíka a Ferdinanda Mondoka. Pokus ale selhal. Na italské ministerstvo zahraničí totiž docházely mnohé podobné žádosti. Na poradě 10. října 1945 bylo rozhodnuto, že kvůli přeplněnosti země uprchlíky není možné vyhovět všem žádostem, ale jen těm uprchlíkům, kteří budou již mít vyřízené vízum do USA. P. Canali to ihned sdělil G. Gonellovi.¹³

Pro některé z jmenovaných – např. J. Ferencíka a E. Filkorna – znamenalo uvíznutí v americké internaci v Bavorsku pozdější deportaci do ČSR. Je ale zajímavé, že většina z výše zmíněných se dostala do Itálie brzy jinou cestou. Ve svých vzpomínkách to zaznamenali J. Okál i M. Šprinc. Již v srpnu 1945 se skupinka slovenských studentů rozhodla samostatně přejít z Bavorska a Rakouska do Itálie a v Římě se ubytovala v budově bývalého slovenského vyslanectví na Via Reno 9. Za nimi následovali v září 1945 M. Šprinc a Karol Strmeň. Ti se nejdříve dostali z americké zóny Rakouska do francouzské, do Innsbrucku. Tam se štěstím získali povolení ke vstupu do Itálie, a dokonce i jízdenky do Říma od italského repatriačního komitétu. M. Šprinc se totiž představil jako katolický kněz, který musí vyřídit charitní věci pro uprchlíky v Římě (byl skutečně generálním tajemníkem Ústřednej charity na Slovensku), K. Strmeň jako jeho tajemník. Italský úředník jim dokonce vystavil průvodní dokument vyzývající italské úřady, aby jim pomohly. Po strastiplné cestě dorazili do Říma a dostali se ke K. Sidorovi. Společně s Jozefem Kapalou (bývalý rada slovenského vyslanectví) jim zajistili nové oblečení, stravu a propustky. M. Šprinc a K. Strmeň se nejdříve ubytovali v penzionu, ale nakonec přesídlili také do skromných poměrů na Via Reno. Někdy před polovinou října 1945 dorazil patrně podobným způsobem do Říma i Ferdinand

12 Jozef Cíger Hronský (1896–1960) byl slovenský spisovatel, publicista, učitel a kulturní pracovník. Do roku 1933 působil jako učitel, pak tajemník a od roku 1940 správce Matice slovenské. Od 1945 byl v emigraci postupně v Rakousku, Itálii a Argentině. V roce 1956 se stal předsedou Slovenské národní rady v zahraničí, v roce 1959 zakladatelem Zahraniční Matice slovenské. V roce 1993 byly jeho ostatky přivezeny na Slovensko a uloženy na Národním hřbitově v Martině.

13 MAE, f. Archivio di Gabinetto 1944–58, k. 47, sl. Cecoslovacchia.

Petr Kubík

Ďurčanský s rodinou. Tehdy ještě komunikoval s K. Sidorem a ihned po svém příjezdu s ním vešel do styku.¹⁴

Mnohem větší skupina Slováků se dostala do Itálie v druhé polovině října 1945 zvláštní cestou. Jednalo se hlavně o tzv. matičiarskou skupinu (pracovníky Matice slovenské z Turčianského Sv. Martina). Rudolf Bliezner, bývalý nadporučík slovenské armády, se dostal v září 1945 do Říma samostatně, mluvil s K. Sidorem a pak se seznámil s lidmi, kteří nabídli Slovákům nečekanou pomoc.¹⁵ V bavorském městě Ulm byl italský repatriační důstojník, který slíbil všem vystavit dokumenty na cestu do Itálie v rámci italského repatriačního vlaku. R. Bliezner se vrátil do Rakouska a po poradách se v polovině října 1945 vypravil do Ulmu jako „předvoj“ Štefana Polakoviče, J. Cincíka a J. Okáfa, aby vyjednali vše potřebné. Jmenovaní tam unikli československým repatriačním komisařům. Přijel též R. Bliezner a italský major Angelo Angle jim vystavil všechny příslibené dokumenty a přidělil dva vagony v italském vlaku.¹⁶

Přes tábory ve Veroně a Modeně se většina Slováků dostala počátkem listopadu do Říma. Menší skupina zůstala v Modeně a Assisi. V Římě většina z příchozích po kratších pobytech v různých penzionech opět zamířila do slovenského „centra“ na Via Reno. Přes rozsáhlost budovy její prostory záhy nedostačovaly. Vedle Slováků totiž jedno patro zabrali také uprchlí Slovinci. Žádné větší rozepré ale nebyly nikdy zaznamenány. Vedle budovy na Via Reno 9 se stal důležitým místem slovenského života v Římě také františkánský klášter na Via Merulana, kde našel azyl Rudolf Dilong.¹⁷

Uprchlíci samozřejmě museli řešit akutní problémy. Stravu dostávali v papežských charitních jídelnách, další příznivou okolností pro ně byla benevolentnost římské policie při vystavování povolení k pobytu. Policejní ředitelství města vystavovalo bez problémů povolení k pobytu (permesso di soggiorno) na požádání, dokonce i na udaná nepravá jména bez dalšího prověřování.¹⁸

Otrěsem pro exulanty se stal v té době osud prezidenta Jozefa Tisa a dalších členů vlády, vydaných americkými úřady do ČSR. Nebylo pochyb o snaze československé

14 ŠPRINC, Mikuláš: *K slobodným pobrežiam*. Matica slovenská, Martin 2004, s. 117–163. Ferdinand Ďurčanský (1906–1974) byl významný politik Hlinkovy slovenské lidové strany ve třicátých letech, od října 1938 zastával funkci ministra slovenské autonomní vlády, od března 1939 ministra zahraničí. V létě 1940 byl na německý nátlak odstaven z politických funkcí. Od roku 1945 až do své smrti působil v exilu v Itálii, Argentině a SRN jako jeden z neaktivnějších slovenských představitelů. V roce 1946 založil exilovou politickou organizaci Slovenský akční výbor (SAV) přejmenovanou v roce 1948 na Slovenský osvobozovací výbor (SOV). V roce 1947 byl v Československu v nepřítomnosti odsouzen Národním soudem k trestu smrti jako válečný zločinec.

15 Jména těchto lidí jsou neznámá.

16 OKÁL, Ján: *Výpredaj ľudskosti*. Matica slovenská, Martin 2002, s. 152–171. Jednalo se o následující slovenské uprchlíky, většinou s rodinami: R. Bliezner, J. Cincík, A. Činčura, J. C. Hronský, R. Dilong, J. Doránsky, P. Florek, K. Geraldini, Š. Gráf, F. Hrušovský, J. Kobela, J. Martinka, S. Mečiar, F. Motoška, K. Murgaš, D. Nágel, J. Okál, A. Ondruš, Š. Polakovič, E. Pyšný, J. Šmálik, J. Štefkovič, J. Varinský, P. Vojtáš a E. Žatko-Bor.

17 Tamtéž, s. 216–220. V budově na Via Reno 9 v té době bydleli: nejprve studenti L. Pudiš, J. Kolmajer, F. Chajma, D. Murgaš, V. Konya, E. Moščovič, Š. Kašárik, T. Gašparik a J. Šiky, dále býv. diplomat dr. Bečka a pp. Motyčík, Remešík a Nosál. Do této situace přišla Okálova skupina. Rudolf Dilong (1905–1986) byl slovenský kněz a básník. V letech 1941–1944 působil jako vojenský duchovní. Od roku 1945 žil v emigraci v Itálii, Argentině a USA. Byl významným představitelem slovenského exilu.

18 Tamtéž, s. 220.

Slovenský exil v Itálii 1945–1949

vlády Národní fronty dopadnout co nejméně uprchlíků, což do jejich myslí vnášelo neklid a obavu, zda se extradiční vlna dostane až do Itálie. To však na sklonku roku 1945 ještě nehrozilo.

Běžný „normální“ život šel ovšem dále. Například jeden z mladých uprchlíků, pozdější operní zpěvák Ladislav Pudiš, právě tehdy, v prosinci 1945, zahájil v Římě svá pěvecká studia u mistra Riccarda Stracciariho. Hodiny mu zařídil monsignor J. Kapala a také mu prvních deset lekcí zaplatil.¹⁹

Počátky politických aktivit slovenského exilu a jeho pronásledování ze strany československého vyslanectví, zima 1945/1946

Vítaná pomoc pro slovenské uprchlíky resp. exulanty přicházela od zimy 1945/1946 od amerických Slováků. Balíky pošta dodávala na adresu Ignáce Zelenky, vatikánského knihovníka, který až do té doby zůstal v ústraní a do dění kolem uprchlíků se nezapojoval. K. Sidor ho doporučil jako kontaktní osobu, protože sám tuto činnost dělat nechtěl. Zelenka se ale brzy osamostatnil a stal se ústřední postavou v rozdělování sociální pomoci Slovákům v Římě, když vedl Ústředí sociální péče o slovenské uprchlíky. K. Sidor a jeho blízcí mu ale zazlívali jeho nezávislé jednání a rozešli se s ním. Tento pro exulanty nešťastný zákulisní spor se pak táhl dlouhou dobu.²⁰

Jak již bylo zmíněno, v říjnu 1945 se objevil v Římě Ferdinand Ďurčanský s rodinou. Po pokusech dostat se z francouzské okupační zóny do Švýcarska či Francie nakonec přišel do Itálie. O přesných okolnostech jeho příchodu nejsou k dispozici bližší informace. V každém případě však rozvinul v Římě rozsáhlou aktivitu. Zpočátku počítal se spoluprací s K. Sidorem. Ten ale zůstal z rodinných a bezpečnostních důvodů stále v pozadí a jeho postoj k F. Ďurčanskému se navíc během zimy 1945/1946 začal zhoršovat. Ďurčanský počátkem roku 1946 založil Slovenský akční výbor (SAV) a začal vystupovat s tezí právní kontinuity Slovenské republiky, nehlédě na možné důsledky.²¹ V kruzích slovenského exilu poté začal doutnat dlouhodobý rozkol mezi přívrženci F. Ďurčanského a K. Sidora. Posledním společným setkáním všech exulantů se staly oslavy padesátých narozenin J. C. Hronského dne 23. února 1946 v bazilice San Antonio na Via Merulana.²²

Do konce roku 1945 není zaznamenán žádný pokus z oficiální československé strany o sledování či o násilnou repatriaci Slováků z Itálie. V lednu 1946 ale poslala

19 PUDIŠ, Ladislav: Cesta k spěvákemu umeniu, zo spomienok operného speváka. In: RYDLO, Jozef M.: *Bzovík. Jubilejník k 75. narodeninám veľkodušného človeka Jána Hnilicu, člena slovenského ústavu*. Post Scriptum, Bratislava 2012, s. 233–242.

20 OKÁL, Ján: *Výpredaj ľudskosti*, s. 261–263, 269.

21 Podle Š. Polakoviče měly schůzky SAV zpočátku jen diskusní charakter, až po jeho příchodu do Říma v březnu 1946, kdy se stal tajemníkem této organizace, jí dal větší řád a organizační charakter. Práce SAV stála prakticky na čtyřech osobách: F. Ďurčanském, J. Ďurčanském, R. Dilongovi a Š. Polakovičovi (POLAKOVIČ, Štefan – VNUK, František: *Zabraničné akcie na záchranu a obnovenie slovenskej samostatnosti 1943–1948. Slovenská národná rada v Londýne a v zahraničí. Záznam o činnosti Slovenského akčného výboru*, s. 132).

22 OKÁL, Ján: *Jozef G. Cincík – pútnik dvoch svetov*. Matica slovenská, Martin 2003, s. 98.

Petr Kubík

Praha do Říma nového vyslance. Po Čechu Vladimíru Vaňkovi byl ministrem zahraničí Janem Masarykem a státním tajemníkem Vladimírem Clementisem ve spolupráci s ministerstvem vnitra vybrán Slovák Ján Paulíny-Tóth, se zřejmým úmyslem ovlivnit slovenské uprchlíky.²³ F. Ďurčanský byl od počátku skeptický, ale K. Sidor doufal, že s ním J. Paulíny-Tóth naváže kontakt. Za novým vyslancem se dokonce vypravila malá delegace H. Bartek – J. Okál', ale setkání dopadlo chladně a bez výsledku.²⁴

J. Paulíny-Tóth ve skutečnosti od počátku svého italského působení v lednu 1946 usiloval o likvidaci slovenského exilu. Již při jedné ze svých prvních návštěv na italském ministerstvu zahraničí upozornil na F. Ďurčanského, že může být v Itálii i pod falešným jménem, a žádal italskou policii o zjištění jeho pobytu. Ceremoniální oddělení italského ministerstva zahraničí věc předalo 23. ledna 1946 šéfovi kabinetu. Nic dalšího však Italové nepodnikli.²⁵

K. Sidor byl též sledován. V Praze věděli, že je nerozhodný, má starosti s rodinou a zatím nechce odjet do USA. Též pozorně sledovali jeho korespondenci s českým exilem v Londýně soustředěným kolem Lva Prchaly.²⁶ Československý chargé d'affaires ve Vatikánu František Schwarzenberg také sondoval situaci kolem Sidora. Dne 9. února 1946 o něm mluvil s vatikánským státním podsekretářem Giovannim Montinim.²⁷ Ten se vyjádřil, že K. Sidor je *člověk čekající na odjezd, vždy slušný, oficiální činnost nekoná, čekal na rodinu, průtahy zaviniily čs. úřady, nyní možná odjede do USA*. Podle F. Schwarzenberga měl G. Montini K. Sidora v oblibě a uznával jeho právo azylu, ale asi by byl raději, kdyby odjel.²⁸

Praha též sledovala založení římského studentského spolku s názvem „Revoluční slovenský klub“ v čele s Viliamem Kóňou v březnu 1946.²⁹ Kóňa se snažil založit spolek slovenských vysokoškoláků v zahraničí, za tím účelem korespondoval na jaře 1946 s Karolem Vychodilem, členem skupiny Petera Prídavka v Londýně. Ani to československým agentům neuniklo.³⁰

Počátkem dubna 1946 přistoupilo československé vyslanectví v Římě k prvním extradičním pokusům. Dne 6. dubna 1946 předalo generálnímu tajemníkovi italského ministerstva zahraničních věcí Renato Prunasovi žádost o vydání F. Ďurčanského a S. Mečiara. Prunas ji odmítl s poukazem na to, že musí být podána řádná extradiční žádost s výčtem přečinů, protože úmluvy z roku 1926 o vydávání se nevztahují na současné československé požadavky.³¹ V červnu 1946 se objevil v Itálii aktivní člen Ečerovy komise kapitán Alexander Doman (mj. dohlížel na převoz Jozefa Tisa do

23 Zpráva MV na MZV z 24. července 1946 přímo hovoří o nasazení Slováka Paulíny-Tótha proti slovenské emigraci. MZV, f. Sekretariát ministra-tajný (dále jen SM-T) 1945–63, k. 4, č. Z/VII-3087/20-44/6-46.

24 OKÁL, Ján: *Výpredaj ľudskosti*, s. 305–307.

25 MAE, f. Archivio di Gabinetto 1944–58, k. 47, sl. Cecoslovacchia.

26 MZV, f. Generální sekretariát A (dále jen GS-A) 1945–54, k. 95A, č. 26929/II-2/46.

27 Giovanni Montini (1897–1978) byl později zvolen papežem a přijal jméno Pavel VI. (v úřadě 1963–1978).

28 MZV, f. Generální sekretariát Žourek (dále jen GS-Žourek) 1945–55, č. 33/46.

29 *Národní archiv Praha* (dále jen NA), f. MV II-Nosek, k. 232, č. Z/VIII-3138-20/3-46.

30 ABS, f. Ústřední Státní bezpečnosti 1945–1948 (dále jen 305), sign. 305-343-4, č. Z/VIII-3138-23/4-46.

31 Tamtéž, sign. 305-375-2, č. VIII-4444/47-A-P2-53.

Slovenský exil v Itálii 1945–1949

ČSR) s úmyslem pátrat po slovenských uprchlících. Italské ani spojenecké úřady ale neuznali jeho pověření a Doman musel odcestovat.³²

Československou repatriční komisi v Itálii vedl již zmíněný rada vyslanectví A. Dutka. Samozřejmě mnoho uprchlíků se dalo k repatriaci do Československa slábat, ale ne všichni. Podle Dutkových informací od vysokého úředníka UNRRA Bonda se nacházelo v květnu 1946 v táborech Spojenců asi 600 „československých“ uprchlíků, většinou Slováků, kteří se nechtěli vrátit do ČSR a báli se rudého teroru.³³

První československé pátrací pokusy tedy skončily neslavně. Přesto na jaře 1946 proběhla první vlna odchodů slovenských exulantů z Itálie do zámoří. Podle amerických imigračních předpisů měl velkou šanci dostat se do USA přednostně ten žadatel, který se na příslušném americkém konzulátu mohl prokázat záruční listinou (affidavit of support) od význačného občana USA a slibem pracovního místa. V posílání „affidavitů“ se zvláště angažovali P. Štefan Kaššovic, opat Teodor Kojiš a clevelandský biskup Eduard Francis Hoban. Tímto způsobem odletěl do USA již 1. května 1946 J. Cincík, když dostal místo profesora dějin umění v Spring Valley. Dne 2. července 1946 ho následovali lodní cestou z Neapole M. Šprinc, Koloman Kaššovic a J. Kaššovic s rodinou.³⁴

Ďurčanského aktivita a československé protiakce, léto 1946

Od konce jara 1946 Ferdinand Ďurčanský zvýšil svoji aktivitu. V dopisech posílaných na Slovensko vyjadřoval naději na zlepšení situace. Rozpory s K. Sidorem popíral s tím, že mají jen odlišnou taktiku a odlišný názor na pravou chvíli pro akci, a sděloval, že dělá, co může, že, pokud nebude válka, bude šířit memoranda na mírové konferenci v Paříži, a pokud válka vypukne, hned vyhlásí vládu Slovenské republiky v exilu.³⁵ Válka nevypukla, ale mírová konference v Paříži v létě 1946 skutečně začala. F. Ďurčanský využil shromáždění k vydání dvou memorand bránících slovenskou samostatnost.³⁶ Další dvě memoranda se týkala situace slovenských katolíků a nutnosti uspořádat na Slovensku plebiscit o budoucnosti země.³⁷ Vše se podařilo vytisknout v Římě, čímž je vidět jeho důležitost pro exil té doby. U československých úřadů vyvolalo toto jednání prudké reakce. Na přelomu července a srpna 1946 zintenzivnilo československé vyslanectví v Římě svou činnost proti F. Ďurčanskému a jeho lidem. Snažilo se získávat všechny tiskoviny SAV a posílat je do Prahy.³⁸

32 Tamtéž. Podobně dopadl A. Doman ve Švýcarsku.

33 MZV, f. Teritoriální odbory (dále jen TO) 1945–59, Itálie, k. 13, č. 460/46.

34 ŠPRINC, Mikuláš: *K slobodným pobrežiam*, s. 229–254; OKÁL, Ján: *Jozef G. Cincík – pútník dvoch svetov*, s. 106–108.

35 ABS, f. Odbor politického zpravodajství MV 1945–1948 (dále jen 2M), sign. 13783.

36 *Aide-Mémoire sur existence de la République slovaque et sur la nécessité de conclure le Traité de Paix avec elle*. Roma 1946; *Memorandum of the Slovak Action Committee, Slovak National Council in London, Slovak League of America and Canadian Slovak League, presented to the Peace Conference concerning the rationality of existence of Czecho-slovakia*. Rome 1946.

37 *Memorandum del Comitato d'azione slovacco sulla situazione dei cattolici in Slovacchia*. Roma 1946; *Aide-Mémoire sur la nécessité du plebiscite en Slovaquie*. Rome 1946.

38 MZV, TO 1945–59, Itálie, k. 11, č. 5152/46, č. 155232/46.

Petr Kubík

Vyslanec J. Paulíny-Tóth šel 5. srpna 1946 osobně za ministrem zahraničí Alcidem de Gasperim a důrazně žádal zajištění F. Ďurčanského. De Gasperi namítal, že nelze zjistit Ďurčanského pobyt, ale přislíbil pomoc. Generální tajemník italského ministerstva zahraničí R. Prunas pak J. Paulíny-Tóthovi oznámil vydání rozkazu k zatčení F. Ďurčanského, S. Mečiara, F. Hrušovského, J. C. Hronského, J. Okáľa, H. Barteka, I. Zelenky, Š. Polakoviče, A. Blisky, J. Kaššovice.³⁹

Od července 1946 koordinoval akce československého vyslanectví proti slovenským uprchlíkům resp. exulantům rada A. Dutka. Najal agenty a začal pátrat po pobytu F. Ďurčanského a dalších osob. Zjistil, že publikace SAV se tisknou v římské tiskárně Descle, Stamperia Pontificia, a nikoli na pařížských krycích adresách. Objevil také jeden z bytů slovenských uprchlíků na Via Flaminia 271, v němž ale F. Ďurčanský nebydlel, jen tam docházel na schůzky. Dále zjistil, že osobní tajemník A. de Gasperiho (P. Canali) věděl o akcích F. Ďurčanského, ale nechtěl to A. Dutkovi přímo přiznat. Dne 19. července vedl A. Dutka rozhovor s americkým spojovacím důstojníkem Dodgem. Ten ho jasně upozornil na absenci F. Ďurčanského jména na listině válečných zločinců s tím, že je pro spojenecké orgány nemožné podporovat jeho extradici u Italů. Dodge označil italské úřady za džungli, kde se každý schová. A. Dutka proto doporučoval Praze, aby se postarala o urychlený zápis F. Ďurčanského na listinu válečných zločinců. Nedělal si ale iluze do budoucnosti, předpokládal, že Italové vždy nejspíše sami upozorní Slováky na hrozící nebezpečí.⁴⁰

A. Dutka také prostřednictvím důvěrníka navázal styk s Deziderem Nágalem z Matice slovenské, který žil s rodinou v chudých poměrech v Assisi. Nágel projevoval apolitické smýšlení a touhu po návratu na Slovensko, chtěl se věnovat svému hudebnímu povolání a dirigenství. Byl ochoten předat A. Dutkovi dvě bedny archivních materiálů, které měl u sebe. Dutka mu slíbil peníze a zařízení návratu domů. Pochvaloval si, že D. Nágel je první vlašťovka, která hledá cestu do Canossy. J. C. Hronský je prý nakloněn podobnému řešení, ale zatím má strach.⁴¹

V červenci 1946 řešil A. Dutka také případ bývalého slovenského diplomata a obchodníka Julise Demutha. Dne 13. února 1946 byl J. Demuth zajištěn Spojenci v Cortině d'Ampezzo a vězněn v Neapoli. Jeho manželce Ingeborg bylo sděleno, že může být propuštěn na základě souhlasu československého vyslanectví. Téhož dne přišla I. Demuthová za A. Dutkou s žádostí o pomoc. Po této její intervenci napsal A. Dutka 19. července do Prahy, že by mohl zařídit propuštění a repatriaci J. Demutha. V ČSR se k J. Demuthovi postupně vyjádřilo ministerstvo vnitra a slovenské Poverenictvo vnútra. Neměli však na něm žádný zájem a jeho návrat považovali za nežádoucí. A. Dutka tedy nic nepodnikl.⁴²

39 Tamtéž, č. 146854/46. Ve skutečnosti Italové nedělali nic, J. Kaššovic již v zemi ani nebyl.

40 Tamtéž, č. 4820/taj./46. Kdyby československé úřady daly na Dutkovy závěry, mohly si ušetřit spoustu práce a peněz.

41 Tamtéž, č. 4822/taj./46.

42 Tamtéž, č. 4823/46. Též k. 2, č. 201650/46; ABS, f. Různé bezpečnostní složky na Slovensku po roce 1945 (dále jen 215), sign. 215-18-4. Demuth pak byl stejně propuštěn a žil v Římě a Cortině s povolením římské kvestury.

Slovenský exil v Itálii 1945–1949

Zatímco proti F. Ďurčanskému a jeho lidem postupovaly československé úřady se snahou o jejich extradici, proti K. Sidorovi uplatňovaly pouze pozorovací taktiku. Stále spekulovaly o tom, zda pojedou do USA, či nikoliv. Dne 4. září 1946 se například psalo o odjezdu K. Sidora v září po delších přípravách.⁴³ O měsíc později hlásil tiskový odbor ministerstva informací při Kanceláři prezidenta republiky prý zaručenou zprávu o tom, že K. Sidor opustil Vatikán a odjel do USA, papež ho prý přijal na rozloučenou.⁴⁴ Také ministerstvo vnitra informovalo 17. října 1946 Kancelář prezidenta republiky o K. Sidorovi, tentokrát o jeho přetrvávající pasivitě oproti nebezpečné činnosti F. Ďurčanského.⁴⁵

Československé úřady také spekulovaly nad tím, odkud K. Sidor a slovenské hnutí vůbec berou peníze. V září 1946 zpracovávaly informace od údajně seriózních zdrojů, které uváděly převod 160 tisíc švýcarských franků od Jozefa M. Kirschbauma na K. Sidora. Sidor je prý zatím uložil a čeká na vhodnou chvíli. Dále prý mají „iredentisté“ 15 milionů ve Španělsku od bývalé firmy zahraničního obchodu Dovus. Československým vyslanectvím byl sledován také I. Zelenka pro jeho organizační sociální práci. Dne 16. listopadu 1946 putovala do Prahy obšírná zpráva o jeho činnosti.⁴⁶ Kvůli chybám italské pošty se československému vyslanectví podařilo několikrát zachytit poštu pro slovenskou kolonii na Via Reno. Pošta totiž viděla adresu „slovenské vyslanectví“ a dodala tyto zásilky na československé vyslanectví. Tak se v září 1946 dostalo na špatnou adresu více dopisů posílaných z Rakouska a přes spojkou Jozefa Polonia z Prešova. Ten byl okamžitě doporučen k policejnímu sledování.⁴⁷

Na italském ministerstvu vnitra věděli dobře o československých snahách. Ve dnech 22. července a 13. srpna 1946 opakovalo zpravodajské oddělení SIS⁴⁸ zprávy o snahách československého vyslanectví sledovat a neutralizovat F. Ďurčanského. Podle SIS byl F. Ďurčanský úhlavním nepřítelem Edvarda Beneše a hlavou slovenské opozice proti režimu v Praze. SIS se také domnívala, že je autorem prohlášení o Slovensku, zasílaných mírové konferenci v Paříži.⁴⁹ Dne 26. září 1946 zaznamenala SIS odjezd Jozefa Kapaly do USA a Eugena Urbana do Španělska. Československá legace se podle SIS nadále snažila o kontrolu hnutí Slováků sdružených kolem F. Ďurčanského a K. Sidora.⁵⁰ Dne 2. října 1946 došla z předsednictva italské vlády žádost československého vyslanectví o kontrolování slovenských „separatistů“. Italská reakce není zaznamenána.⁵¹

43 MZV, f. GS-A 1945–59, k. 95A, č. 166875/II-S/46.

44 Archiv Ústavu TGM, f. E. Beneš III, k. 123.

45 Tamtéž, k. 60.

46 MZV, f. TO 1945–59, Itálie, k. 11, č. 7115/46.

47 Tamtéž, č. 5785/46.

48 SIS – Servizio Informazioni e Sicurezza, italská zpravodajská služba.

49 Archivio dello Stato, f. Ministero dell' Interno, Sezione II-SIS, k. 78, č. 224-80855.

50 Tamtéž, č. 224 84703.

51 Tamtéž.

Petr Kubík

Pokusy o extradice na podzim 1946 a jejich selhání

Poslední měsíce roku 1946 je možné považovat za vyvrcholení snah československého vyslanectví o zajištění F. Ďurčanského a jeho spolupracovníků. Italské i spojenecké úřady dlouho namítaly, že F. Ďurčanský a spol. nejsou zapsáni na listině „A“ válečných zločinců Komise OSN v Londýně. Úsilí československé strany o změnu tohoto stavu se nakonec setkalo s úspěchem u několika jednotlivců. F. Ďurčanský byl na listinu podle některých zdrojů zapsán 18. září 1946.⁵² Dne 3. října 1946 na ni byli zapsáni S. Mečiar, J. C. Hronský, H. Bartek a J. Kaššovic.⁵³ Tyto zápisy bezpochyby umožnily československým orgánům zvýšit tlak na italské úřady.

Československé vyslanectví v Římě dále pokračovalo v najímání informátorů sledujících pohyb F. Ďurčanského. Ti počátkem října 1946 hlásili, že se má vrátit do Itálie, ale adresu nevědí. J. Paulíny-Tóth si myslel, že nemají příliš velký zájem na odhalení F. Ďurčanského, aby jim nevyschl zdroj příjmů. Také znovu obviňoval italské ministerstvo zahraničí z nezájmu o tuto záležitost. Šéf politické sekce Vittorio Zoppi mu opakovaně tvrdil, že italská policie nemůže nic vypátrat, a R. Prunas nesouhlasil s vysláním československého zpravodajského důstojníka do Itálie. Italové navíc připravovali do nové ústavy odstavec o právu azylu pro osoby politicky pronásledované v jejich rodné zemi. J. Paulíny-Tóth spatřoval určité naděje na zlepšení spolupráce v tomto směru jen v nástupu nového ministra zahraničí, socialisty Pietra Nenniho.⁵⁴

Asi v polovině října 1946 se F. Ďurčanský vrátil z Paříže do Itálie. Na základě zákroků J. Paulíny-Tótha se italské ministerstvo zahraničí otázalo spojenecké komise, zda F. Ďurčanský je skutečně zapsán na listině válečných zločinců. Šéf spojenecké komise admirál Ellery W. Stone dostal nótu italské vlády 4. listopadu 1946, ve svých záznamech F. Ďurčanského nikde neměl, a tak poslal dotaz do Londýna. Československému vyslanectví ale jasně sdělil, že spojenecká policie nikoho zatýkat nebude, má to výslovně zakázáno od vrchního velitele spojeneckých sil Dwighta Eisenhowera. J. Paulíny-Tóth tedy vkládal naděje už jen do nového socialistického vedení ministerstva zahraničí, kde ho tajemník P. Nenniho Minuto ujišťoval svým vlastním zájmem na dopadení F. Ďurčanského, ale potíž viděl v italské policii. Československým zástupcům se nakonec podařilo nalézt sekretářku F. Ďurčanského a předtím K. Sidora, Helenu Filovou. Zájem o F. Ďurčanského projevovala i americká novinářka Claire Neikind, s níž se F. Ďurčanský seznámil právě přes H. Filovou. V první polovině listopadu 1946 viděl J. Paulíny-Tóth reálnou možnost zjistit celkem snadno pomocí informátorů bydliště F. Ďurčanského, ale obával se chování některých italských policistů, kteří by mohli hledaného upozornit na nebezpečí, a ten by pak zmizel nejspíše někam do jižní Itálie. Za informátory vydalo československé vyslanectví od léta do podzimu 1946 již 31 095 lir.⁵⁵

52 Toto datum uvádějí ve své knize o slovenském exilu na straně 147 Vondrášek a Pešek (VONDRÁŠEK, Václav - PEŠEK, Jan: *Slovenský poválečný exil a jeho aktivity 1945–1970, mýty a realita*). Z jiných zdrojů se nepodařilo to ověřit.

53 NA, f. Ministerstvo spravedlnosti 1919–1948 (dodatky), k. 542.

54 MZV, f. TO 1945–59, Itálie, k. 11, č. 6545/taj./46.

55 Tamtéž, č. 7336/taj./46.

Slovenský exil v Itálii 1945–1949

V listopadu 1946 odcestoval rada československého vyslanectví A. Dutka do Prahy a jeho agendu převzal nový rada Laichter. Ten na přelomu listopadu a prosince 1946 vyvinul velkou iniciativu v obcházení římských policejních úřadů, urgoval viceprefekta Miglioreho, kvestora Polita a přednostu politického oddělení kvestury Bottina. Vyslanectví se totiž obávalo útěku F. Ďurčanského do San Dominga v přestrojení.⁵⁶ Laichter žádal trvalou policejní kontrolu a odposlechy H. Filové, což Polito kategoricky odmítl. Laichter poukazoval na slib italského ministerstva zahraničí z počátku srpna ohledně zatčení Slováků, Polito ale řekl, že ho dostal teprve před třemi dny. Bottino pak přece jen přislíbil sledování H. Filové na adrese Via del Vantaggio 18 a 6. prosince pak sdělil, že při něm byl odhalen její soused S. Mečiar. H. Filová ale odjela z Říma do Janova, aby lodí opustila Itálii. Na nátlak Laichtera pak Bottino rozeslal všem kvesturám „pátrací oběžník“ na F. Ďurčanského a H. Filovou. Laichter se také dostavil na italské ministerstvo zahraničí za V. Zoppim, kterého se pokoušel přesvědčit k vydání pokynu ohledně zatčení S. Mečiara. Zoppi se ale vmluvil, že musí zjistit u spojenecké komise, zda S. Mečiar je skutečně zapsán na listině válečných zločinců. Kvestura ho zatím může jen sledovat.⁵⁷

H. Filová skutečně odjela do Janova s platným vízem pro cestu do Brazílie parníkem odplouvajícím 17. prosince 1946. Janovská kvestura ji ale 14. prosince zatkla na základě „pátracího oběžníku“ a ohlásila to do Říma. Ďurčanského pobyt v Janově ale zjištěn nebyl. Bottino to oznámil Laichterovi ráno 16. prosince a zeptal se ho, co si československé vyslanectví přeje s H. Filovou udělat. J. Paulíny-Tóth a Laichter hned odpověděli, ať ji policie převezme do Říma, a též žádali urychlené zatčení S. Mečiara. K jejich překvapení jim Bottino vše slíbil, ovšem již odpoledne 16. prosince hlásil, že S. Mečiar se policejním agentům ztratil. Přesto měla československá legace ještě naději na úspěch, i když ne na dlouho. Dne 17. prosince se vedení kvestury celý den Laichterovi nechalo zapírat a příští den, 18. prosince, mu Bottino oznámil rozhodnutí kvestora Polita, které zcela zhatilo československé plány. Polito poslal příkaz do Janova, aby H. Filovou propustili, protože neviděl žádný zákonný důvod k jejímu zadržování. Filová pak odplula do Brazílie. Dále odmítl zatknout S. Mečiara, dokud neobdrží instrukce z ministerstva zahraničních věcí. Italové dále jen ujistili československou legaci, že mezi cestujícími parníkem do Brazílie F. Ďurčanský určitě nebyl.⁵⁸

V posledních týdnech roku 1946 sledovala vývoj také italská zpravodajská služba SIS. Věděla, že exministr F. Ďurčanský vyvíjí aktivity v Římě a je vůdcem opozice proti E. Benešovi a dnešní ČSR. A že jeho „Servizio d'informazioni slovacco“ (Slovenská informační služba) vydává bulletin, který má základnu na Via Reno 9. Dále bylo SIS známo, že Slovinci mají v Římě sociální spolek pro uprchlíky, jehož prezidentem je vatikánský knihovník I. Zelenka, ale F. Ďurčanský je jeho „šedou eminencí“.⁵⁹ V prosinci 1946 zaznamenala SIS vrcholící československé úsilí o dopadení F. Ďurčanského.

56 Tyto zprávy mělo ovšem československé vyslanectví z neověřených zdrojů. Ve skutečnosti se nic takového nechystalo.

57 Tamtéž, č. 8451/taj/46.

58 Tamtéž, č. 8766/taj/46.

59 *Archivio dello Stato*, f. Ministero dell' Interno, Sezione II-SIS, k. 78, č. 87658, č. 22488082.

Petr Kubík

Dne 3. prosince uvedla ve svém zápisu, že F. Ďurčanský po začátku procesu s J. Tisem a poté, co byl zapsán na příslušnou listinu jako válečný zločinec, raději odjel z Říma na neznámé místo, protože má strach z vydání do ČSR. Dále SIS uvedla, že v Římě zanechal manželku a dvě děti a že jeho zástupcem se stal J. Okál.⁶⁰

Po dočasném neúspěchu československých aktivit shrnula SIS na přelomu let 1946/1947 předchozí vývoj slovy: *Komunističtí čs. agenti pořádali v Římě hon na p. Ďurčanského, exministra a šéfa opozice Slováků v Itálii, obžalovaného v procesu Tiso. Ďurčanský zatím unikl, ale čs. agenti našli naposledy jeho pobyt u S. M. Maggiore. Dva se vydávali za opraváře plynu a vnikli do domu, kde byla jen hospodyně. Třetí byl v autě, mezi sebou mluvili česky, s třetím rusky. Podle značky auta sdělila americká tajná služba, že patří kulturnímu přidělení čs. legace Řím. Nevědělo se zatím, že tento přidělenec je komunista, zatímco čs. vyslanec je zapálený komunista.*⁶¹

Ohledně pobytu F. Ďurčanského panoval zmatek a nejistota nejen u československých úřadů. Ďurčanský sám mátl „nepřítele“ odesláním zásilek z fiktivních adres z Paříže či New Yorku. Většina lidí pak skutečně nevěděla, kde se pohybuje. Také italský vyslanec Alfonso de Tacoli napsal 11. prosince 1946 z Prahy, že F. Ďurčanský je podle někoho v Římě, podle jiného zase v New Yorku.⁶²

Krach československých pokusů o extradici slovenských činitelů a o likvidaci slovenského exilu vůbec byl na italském území jak na podzim 1946, tak v následujícím období podmíněn širším kontextem. Šlo o důvody jednak obecné povahy, jednak konkrétních intervencí. Jak je vidět ze záznamů československých orgánů, nejevily italské úřady žádnou chuť exponovat se v pronásledování Slováků. Smýšlení italských policejních a správních orgánů projevil před J. Okálem policejní ředitel z Assisi. Podle něj Spojenci Italy porazili a ponížili, proto od nich nemohou čekat žádnou loajalitu a už vůbec ne náklonnost vůči jejich plánům. Italská policie a správa tak obecně projevovaly sympatie k lidem, kteří dopadli podobně jako oni, a nejevily žádnou ochotu sloužit novým „pánům Evropy“. Proto se mohly dít takové věci jako varování slovenských exulantů od neznámých lidí před hrozící prohlídkou či efektní policejní akce pořádané však jen naoko.⁶³

Dále samozřejmě hrály nezanedbatelnou roli konkrétní osoby a jejich intervence. Hlavní úlohu měl jistě K. Sidor a jeho kontakty na významné italské křesťanskodemokratické politiky G. Gonellu, A. de Gasperiho a M. Scelbu. Klíčová role K. Sidora pro záchranu mnoha osob je v tomto směru mimo diskusi. Významnou osobou, stojící v pozadí, byl i italský generál ve výslužbě Armando Mola. Jeho manželka po-

60 Tamtéž, č. 22490616.

61 Tamtéž, č. 50139. J. Paulíny-Tóth by asi z označení zapálený komunista – „un fervente comunista“ – nadšený nebyl, ale vysloužil si ho za svou činnost. Možná si ani plně neuvědomoval, co dělá a komu vlastně slouží.

62 MAE, f. Affari Politici (dále jen AP) 1946–50, k. 4, č. 2631/1634. Podle vzpomínek Š. Polakoviče se stěhoval v těchto měsících on i F. Ďurčanský vícekrát. Nejprve bydleli v pronájmu na Via Nomentana, pak přesídlili nakrátko do Ostie a potom do Terme Caracalla. (POLAKOVIČ, Štefan – VNUK, František: *Zahraničné akcie na záchranu a obnovenie slovenskej samostatnosti 1943–1948. Slovenská národná rada v Londýne a v zahraničí. Záznam o činnosti Slovenského akčného výboru*, s. 129)

63 OKÁL, Ján: *Výpredaj ľudskosti*, s. 299 a 325.

Slovenský exil v Itálii 1945–1949

cházela z Trnavy a generál A. Mola měl přátelské styky se slovenským vyslanectvím z let 1939–1940. V letech 1946–1947 v jeho bytě postupně bydlely rodiny J. Kaššovice, K. Čulena a K. Murgaše. Podle svědectví J. Kaššovice generál A. Mola nevynechal jedinou možnost k intervenci za slovenské exulanty a byl přítelem slovenského exilu až do své smrti v roce 1961.⁶⁴

Důležitá varování vynášel z československého vyslanectví Slovák Zoltán Zachara, bývalý desátník slovenské armády v Itálii, který zde byl zaměstnán od léta 1945. Zacharovy informace měly pro slovenské exulanty často velkou cenu. Sám Z. Zachara byl ale na jaře 1947 odhalen a propuštěn. Spojení na Slovensko a další cenné informace obstarával aspoň pro některé osoby v exilu Bartoloměj Moor (Mohr), italský zpravodaj listu *Čas*, tiskoviny Demokratické strany na Slovensku.⁶⁵

Aktivity slovenského exilu od zimy do jara 1947

Československé úsilí o extradice z podzimu 1946 aktivity slovenského exilu neochromilo. Kdo z exulantů mohl, ten pokračoval v rámci možností ve své vědecké a kulturní práci, jako např. J. C. Hronský. Někdy v té době vyšla v Římě tiskem i první dvě slovenská exilová literární díla publikovaná v Itálii, dvě menší sbírky satirických veršů R. Dilonga.⁶⁶ Přes zimu 1946/1947 všichni pozorně a s obavami sledovali Tisův proces v Bratislavě i další retribuční akce nového režimu. Hlavně přes Dilongovu krycí adresu ve františkánském klášteře na Via Merulana byli celkem dobře informováni o všem, co se na Slovensku děje. Dokonce jim docházely stenografické zápisy z procesů.⁶⁷

Po popravě prezidenta J. Tisa dne 18. dubna 1947 nastal ve slovenském exilu velký zármutek. Prezident byl s úctou vzpomínán na zádušních mších. SAV reagoval vydáním *Památníku* a vyhlášením usnesení o nehynoucích zásluhách J. Tisa o svobodu slovenského národa.⁶⁸ Italové věděli o šíření *Památníku* v zahraničí i doma na Slovensku. Italský vyslanec v Praze A. de Tacoli měl informace o jeho šíření na různých místech Slovenska. Italský vyslanec u Svatého stolce 6. srpna 1947 také mluvil s G. Montinim o aktivitách SAV a o *Památníku*. G. Montini o všem věděl a domníval se, že F. Ďurčanský je stále v Římě.⁶⁹

SAV vydal v té době další tři memoranda pro světové organizace. Jedno bylo pro Senát USA o ratifikaci mírových smluv z Paříže podepsaných ČSR, další dvě pro OSN o soudu nad prezidentem J. Tisem a o nuceném vystěhování Slováků do opuštěných sídel v Sudetech po vyhnání německého obyvatelstva.⁷⁰

64 KAŠŠOVIC, Ján: *Pamäti*. Kapitola Rím 1940, s. 21–22.

65 OKÁL, Ján: *Výpredaj ľudskosti*, s. 309–310; MZV, f. SM-T 1945–63, k. 4, č. VII-B-21356/47.

66 *Kumssty ...* Rím 1946, b. s. a *Davaj, davaj!* Slovak Press, Stockholm 1946, tisk Rím, Tipografia Pio X.

67 OKÁL, Ján: *Výpredaj ľudskosti*, s. 333.

68 Tamtéž, s. 340; MZV, f. SM-T 1945–63, k. 4, č. VII/B-21312/47.

69 MAE, f. AP 1946–50, k. 4, č. 1842/1040, č. 1829/757.

70 *Plea to the Senate of the United States of America concerning of Peace Treaties signed and those to be signed by Czecho-slovakia, presented by Ferdinand Ďurčanský*. Rome 1947; *Petition to the United Nations in the trial of Dr. Joseph Tiso, President and other Representatives of the Slovak Republic*. Rome 1947; *Appeal to the Economic Council of the United Nations concerning the deportation of the Slovak population in Sudeten by the Czechs*. Rome 1947.

Petr Kubík

Velkou akcí jara 1947 bylo spuštění rozhlasové vysílačky, která měla krycí jméno Barcelona. O jejím vysílání panovaly později fantastické dohady, skutečnost je ale prostá. Dezider Murgaš a Eduard Moščovič na popud F. Ďurčanského sestavili koncem zimy vysílačku z dílů zakoupených na černém trhu ze zásob americké armády. Shodou okolností byl v té době R. Dilong poslán do městečka Salizano asi 100 km od Říma, aby tam vedl bohoslužby v klášteře františkánek. Místní farář A. Timperri jako přesvědčený antikomunista projevil pochopení a umístil vysílačku na faře a věži kostela. Tak se rozběhl provoz, zajišťovaný nejvíce právě R. Dilongem.⁷¹

Rádio Barcelona vysílalo denně od 22:00 do 22:30 slovensky a od 23:00 do 23:30 anglicky na vlně 44,5 m pro Slovensko a na vlnách 16 a 19 m pro Ameriku. Československé úřady sledovaly vysílání od 20. března 1947 a zaznamenaly jeho „štvavý obsah“. Od 19. dubna přistoupily k jeho systematickému rušení. Pokoušely se také zjistit, kde vysílačka je, ale došly přitom k mylným závěrům. V květnu 1947 stálo v hlášení ministerstva národní obrany pro ministerstvo zahraničních věcí, že bylo zjištěno umístění vysílačky v objektech anglické armády u Udine a dále i to, že britská politická místa tuto rozhlasovou stanici podporují. Monitorování vysílačky údajně z Udine trvalo od března do května 1947, pak prý byla přemístěna jinam.⁷² Československé vyslanectví v Římě oproti tomu informovalo o umístění vysílačky do bytu na Via Mercalli a 26. června 1947 žádalo italské úřady o její zabavení. Odpovědi se mu dostalo až 7. října 1947 s tím, že žádné přístroje v bytě nalezeny nebyly.⁷³

K aktivitám slovenského exilu patřila také účast na mezinárodním projektu Intermare, což bylo hnutí exulantů různých zemí za středoevropskou federaci, vedené hlavně Poláky. V Římě fungoval Středoevropský federální klub, který vydával bulletiny se slovenskými příspěvky.⁷⁴

K. Sidor zůstával stále v ústraní, ale to neznamenalo, že by si ho československé orgány nešílaly. Zaznamenaly svatbu jeho dcery Olgy s exulantem K. Strmeněm 30. listopadu 1946, snahu jeho sestry O. Kasanické z Bratislavy posílat mu na jaře 1947 list *Hlas oslobodených* i Sidorovy články do *Slovenské obrany* vydané v USA v květnu 1947.⁷⁵ Také již zmíněný rozkol v exilu mezi skupinou F. Ďurčanského a K. Sidora narůstal a přenášel se ze zákulisí a soukromých dopisů na stránky veřejných tiskovin. K. Sidor zaujímal k Ďurčanského SAV zpočátku defenzivní postoj, ale od podzimu 1946 se začal ostřeji vyhraňovat proti jeho činnosti. Pravděpodobně to souvisí s příchodem Konstantína Čulena do Říma. Čulen byl původně stoupencem SAV, ale po rozhovorech s K. Sidorem se přidal na jeho stranu a stal se horlivým propagátorem jeho myšlenek a zároveň ostrým kritikem vedoucích činitelů SAV.⁷⁶

71 OKÁL, Ján: *Výpredaj ľudskosti*, s. 336–340.

72 MZV, f. SM-T 1945–63, k. 4, č. 5778 Taj./hl.štáb 2 odd. 47; MZV, f. GS-A 1945–54, k. 95, č. 237653/A/47; *Archiv Ústavu TGM*, f. E. Beneš III, k. 60.

73 MZV, f. TO 1945–59, Itálie, k. 11, č. 8329/47.

74 ABS, f. 305, sign. 305-343-7.

75 ABS, f. 215, sign. 215-17-6, sign. 215-18-3. Též MZV, f. SM-T 1945–63, k. 4, č. VII-B-16160/47.

76 POLAKOVIČ, Štefan – VNUK, František: *Zabraníčné akcie na záchranu a obnovenie slovenskej samostatnosti 1943–1948. Slovenská národná rada v Londýne a v zahraničí. Záznam o činnosti Slovenského akčného výboru*, s. 44.

Extradiční pokusy pokračují, léto až podzim 1947

Po neúspěchu československého vyslanectví o extradice v posledních měsících roku 1946 Praha rozhodla vyslat do Říma posilu. Od března 1947 působil na vyslanectví rada ministerstva vnitra Josef Ruprich – s jediným úkolem, a to pátrat po „protistátních živlech“.⁷⁷

Vyslanec J. Paulíny-Tóth se 26. března 1947 znovu vypravil na italské ministerstvo zahraničních věcí zjišťovat italské postoje a poukázal přitom na přání Spojenců, aby ČSR vše řešila přímo s Itálií. Renato Prunas a Vittorio Zoppi mu slíbili pomoc, Italové prý zatknou označené provinilce a vyhostí je do státu, který jim dá vstupní povolení.⁷⁸

Počátkem května 1947 rada J. Ruprich vypátral byty H. Barteka a dalších Slováků Ďurčanského skupiny na Piazza Verbano 22 a v přilehlých ulicích Via Po a Corso Trieste. Zjistil, že na Piazza Verbano v bytě Itala Angolinioho jsou hlášeni Motyčík, Činčura a L. Murgaš. Domníval se, že se tam přestěhovali ze známého slovenského centra na Via Reno 9. Po polovině května 1947 přišel J. Ruprich při pátrání po vysílání Radia Barcelona na stopu údajné vysílačky a jejího hlasatele E. Moščoviče v Ostii. Spolu s tajemníkem vyslanectví Hoyerem tam 23. května 1947 provedl rozsáhlé pátrání, ale objevil jen byt E. Urbana na Via San Gallo 9.⁷⁹

Ve dnech 15.–22. července 1947 vykonal návštěvu Říma československý ministr dopravy za slovenskou Demokratickou stranu Ivan Pietor. U československých policejních orgánů panovalo podezření, že se sešel s některými osobnostmi exilu z okolí K. Sidora, ale žádné důkazy pro to neexistují.⁸⁰

Dramatické události podzimu 1947 na Slovensku, vedoucí k upevnění komunistické moci, a současně inscenovaný proces proti K. Sidorovi v Bratislavě přinesly do řad exulantů další neklid. Obě skupiny – Ďurčanského i Sidorova – si uvědomily, že je možné čekat další zvýšené extradiční tlaky. Po dohodě s americkými Slováky se stal dosud ve Švýcarsku žijící Jozef Kirschbaum delegátem mezinárodní pomocné organizace IRO pro uprchlé Slováky s cílem organizovat jejich přesun do zámoří. V říjnu 1947 se v Římě objevilo několik uprchlíků před nejnovějším komunistickým pronásledováním, např. 5. října plukovník duchovní služby A. Lednický. F. Ďurčanský se stále pohyboval po Římě. Dne 9. října ho spatřil agent československého vyslanectví v knihovně Istituto Orientale a sledoval ho při odchodu. Ďurčanský mu ale zmizel v tramvaji.⁸¹

77 J. Ruprich se později stal tragickou postavou. Roku 1947 se tak vehementně věnoval svému úkolu, až si na něj v únoru 1948 stěžoval do Prahy dokonce vyslanec J. Paulíny-Tóth. J. Ruprich ovšem nebyl komunistou a roku 1948 také emigroval. Skončil jako osamocená figura, protože v očích Prahy se stal zrádce a z dřívějších exulantů s ním nikdo nemluvil. B. Mohr odhalil a zveřejnil jeho činnost 26. října 1948 v článku v listu *Slovák v Amerike*. J. Ruprich zemřel v únoru 1951 v Římě. *MZV*, f. SM-T 1945–63, k. 5, č. 032116/48, též f. TO 1945–59, k. 4, č. 227 107.

78 *ABS*, f. 305, sign. 305-375-2, č. VII- 4444/47-A-P2-53.

79 *MZV*, f. TO 1945–59, Itálie, k. 11, č. 4340/taj/47.

80 *MZV*, f. SM-T 1945–63, k. 4, č. VII-21356/47.

81 Tamtéž, č. VII/B-21312/47.

Petr Kubík

Dne 17. října 1947 se sešlo vedení SAV v bytě Ignáce Zelenky a rozhodlo o urychlení příprav k odjezdu do zámoří, hlavně do Argentiny či Brazílie. Již několik dní předtím začaly být rozepisovány oběžníky pro Slováky v Itálii, aby se přidali a odcestovali do Argentiny. V té době kolovaly úvahy i o přesídlení K. Sidora a jeho blízkých do této jihoamerické země.⁸² Vše mělo být zařizováno přes organizaci IRO. Její slovenský delegát J. Kirschbaum přijel do Říma 26. října 1947. Zastupitelství Argentiny a Brazílie byla svolná poskytnout hromadné cestovní pasy na základě osobních průkazů, které měl vystavit J. Kirschbaum. Vyplněné dotazníky měli římstí Slováci posílat K. Murgašovi do 31. října 1947.⁸³

V Praze stále spekulovali, že do Argentiny brzy odjede i K. Sidor, možná již 10. listopadu 1947 s transportem z Janova. Je pravdou, že K. Sidor nedostal vízum do USA a v jeho okolí se mohly objevit úvahy o cestě do Argentiny či Španělska, spojené s obavou, jak bude Vatikán reagovat na jeho soudní proces v Bratislavě. Ale brzy bylo jasné, že žádná změna se konat nebude. Vatikán nepovažoval Sidora za válečného zločince a byl ochoten mu i nadále poskytovat azyl. Přípravy na odjezd do Argentiny se tak týkaly jen SAV – tedy skupiny F. Ďurčanského. K. Sidor naopak rozvinul v listopadu 1947 v Římě rozsáhlé intervence u křesťanskodemokratických politiků Guida Gonelly a Maria Scelby za prodloužení „soggiorno“ – povolení pobytu Slovákům v Římě. Tak 20. listopadu 1947 prodloužila římská kvestura na přímý zákrok ministra vnitra M. Scelby „soggiorno“ J. C. Hronskému a K. Čulenovi.⁸⁴

F. Ďurčanský přes všechny fantastické novinářské zprávy zůstal až do počátku prosince v Itálii. Do října snad bydlel spolu s R. Dilongem ve františkánském klášteře na Via Merulana, potom raději odjel mimo hlavní město. Jisté je to, že spolu s devíti dalšími slovenskými exulanty odplul nerušeně s pasem na jméno Ján Bobor 9. prosince 1947 z janovského přístavu do Argentiny.⁸⁵ Uzavřela se tak nejen jedna kapitola jeho osobního života, ale i poválečného slovenského exilu v Itálii. Přes mnohdy usilovné pronásledování československými úřady a nepříznivé okolnosti vydržel F. Ďurčanský v Itálii více než dva roky. Nebyl nikdy vypátrán a zatčen a pro mnohé Slováky se stal symbolem neohroženého exulanta té doby.

Jeho odjezd samozřejmě nebyl první ani poslední v řadě tehdejších slovenských přesunů do zámoří. J. Kirschbaum nadále pracoval v Římě v úřadovnách IRO na Via Basilia 9 a připravoval cestu do Ameriky dalším Slovákům.⁸⁶

Spojení exilu se Slovenskem bezesporu do jisté míry fungovalo. Většina lidí zajišťujících toto spojení zůstala v utajení. Přesto je známo několik osob, které byly ochotny ujmout se v létě a na podzim roku 1947 tohoto riskantního poslání. V Římě zaštiťoval krycí adresu úředník francouzského vyslanectví Auran, který bydlel na Via Arno. Aktivně působil např. slovenský student (Nepomucenum) František Mítúch, kterého se čechoslovakisticky orientovaný rektor Bezdiček marně snažil politicky

82 Tamtéž, č. VII-B-21425/taj.-47.

83 Tamtéž, č. VII-B-21660/taj.-47.

84 Tamtéž, č. VII-B-22053/taj.-47, č. VII-B-21781/taj.-47, č. VII-B-21362/47 a č. 16288/taj.-47.

85 ABS, f. 323, sign. 323-13-8.

86 MZV, f. TO 1945-59, Itálie, k. 12, č. 231335/47 a č. 3381/B/47.

Slovenský exil v Itálii 1945–1949

ovlivnit. V Bratislavě měla jít pošta přes Viliama Brestovanského či rektora piaristů Šimonoviče ze Sv. Jury u Bratislavy. Poštu do Říma měl vézt koncem října 1947 i kněz Ondrej. Známa je linie R. Dilong – Otto Obuch. Obuch byl až do svého zatčení v září 1947 přes rok tiskovým referentem místopředsedy československé vlády Jána Ursínyho a dostával se k mnoha vládním usnesením. Pro K. Sidora zase pracovali akademik Dušan Janota, studující v Římě, či obchodníci Peter Maxoň a Izidor Lančarič.⁸⁷

Akce Hronský, leden 1948

Naprostou výjimkou v osudech činitelů slovenského exilu se stalo zatčení Jozefa Cígera Hronského v lednu 1948 italskou policií. Je to snad jediný takový případ, ale i ten skončil pro slovenského exulanta dobře. Dne 3. prosince 1947 vyzvalo pražské ministerstvo zahraničí své vyslanectví v Římě k urychlenému jednání ve věci zatčení J. C. Hronského, který je zapsán na listině „A“ válečných zločinců. Již 8. prosince 1947 požádalo československé vyslanectví italské ministerstvo zahraničí, aby Italové jmenovaného zatkli. Ti ale 23. prosince 1947 odpověděli, že dotyčný na uvedené adrese Piazza Verbanò 26 nebydlí. Československé vyslanectví však Italům rychle zaslalo jeho novou adresu Via Pietro Tacchini 31. Italské úřady nereagovaly, ale 22. ledna (nebo 23. ledna) 1948 byl J. C. Hronský zatčen a předveden na kvesturu. Československé vyslanectví o tom avšak nebylo informováno a pražské bezpečnostní orgány dostaly až 11. února 1948 informace o tom, že K. Sidor okamžitě intervenoval u italského ministra vnitra Maria Scelby a dostalo se mu ujištění, že J. C. Hronský nebude vydán a že italské úřady samy posoudí, zda se jedná o válečného zločince. Československá strana pak spekulovala co dál, a vyslanectví v Římě podalo 12. února a znovu 15. března 1948 další verbální nóty italskému ministerstvu zahraničí, kde se dožadovala vydání J. C. Hronského a stěžovala si na to, že již tři měsíce nedostává žádné informace. Italové odpověděli až 21. května 1948 s tím, že J. C. Hronského nemohou vypátrat. Vše byla ale jen diplomatická hra. Pikantní na ní bylo, že Italové nikdy oficiálně nepřiznali resp. nepotvrdili zatčení J. C. Hronského československému vyslanectví a na druhou stranu československé vyslanectví si dlouho myslelo, že J. C. Hronský se ukrývá stále kdesi v Itálii (např. ještě 24. března 1948). Ve skutečnosti byl J. C. Hronský propuštěn již 8. února 1948, ale musel do 48 hodin odcestovat z Itálie. Jeho syn Juraj a Ladislav Pudiš ho tedy doprovodili na loď v Janově, odkud 9. února 1948 odplul do Argentiny. Celá záležitost s J. C. Hronským měla dohru ještě o rok později. Pražské ministerstvo zahraničí oznámilo 24. února 1949 do Říma, že J. C. Hronský byl rozsudkem lidového soudu v Ružomberku ze dne 22. prosince 1948 osvobozen, a není tedy válečným zločincem. Československé vyslanectví poté 16. března 1949 poslalo verbální nótu italskému ministerstvu zahraničí, kde označilo žádost o vydání J. C. Hronského za nulitní.⁸⁸

87 ABS, f. 2M, sign. 12824, č. VII-21-697/47, č. VII-/13-21421/47 a č. VII/B-21697/47. Též materiály z archivu autora.

88 RYDLO, Jozef M.: *Na okraj vydania „vojnového zločince“ J. C. Hronského z Talianska*, s. 5–8; MZV, f. SM-T 1945–63, k. 4, č. 03237/48 a č. 032129/48.

Petr Kubík

V této souvislosti stojí za zmínku ještě jeden pikantní případ. V přibližně stejnou dobu, 8. prosince 1947, žádalo československé vyslanectví verbální nótou italské ministerstvo zahraničí o zatčení a vydání Jána Kaššovice zapsaného na listině „A“ válečných zločinců. Uvádělo v ní, že podobnou žádost podalo již před rokem 17. prosince 1946. Italové neodpověděli, ani neměli na co. J. Kaššovic totiž z Itálie odplul již 2. července 1946. Slabá informovanost československého vyslanectví je z tohoto příkladu zřetelná.⁸⁹

Odjezdy do Argentiny či Španělska pokračovaly i na přelomu let 1947/1948 a v prvních týdnech roku 1948. Dne 23. prosince 1947 odpluli lodí z Janova do Barcelony E. Moščovič, V. Koňa, F. Chajma a J. Kolmajer.⁹⁰ Přes Neapol odcestoval 23. ledna 1948 do Argentiny D. Murgaš. V únoru 1948 ho následoval Eugen Urban a další.⁹¹ Přesto, že F. Ďurčanský odcestoval 9. prosince 1947, přetrvávaly spekulace o jeho skutečném pobytu a odjezdu. Ministerstvo vnitra v Praze o tom v únoru 1948 zpracovávalo několik verzí. F. Ďurčanský měl prý odjet do Argentiny již v červenci 1947, ale další informace z podzimu 1947 potvrzovaly jeho pobyt v Římě a možný odjezd až v prosinci 1947.⁹² V březnu 1948 pak vytvořilo ministerstvo vnitra novou verzi o pobytu F. Ďurčanského v Callarate na švýcarské hranici od října do prosince 1947 a potvrdilo jeho odjezd 9. prosince 1947 z Janova na jméno Ján Bobor. Potvrzení o jeho příjezdu do Argentiny došlo D. Murgašovi do Říma 26. prosince 1947.⁹³

Situace po únoru 1948

Úplné převzetí moci komunisty v ČSR koncem února 1948 znamenalo pro slovenský exil významnou změnu. Československé extradiční možnosti se snížily téměř na nulu. Do zahraničí začali proudit noví exulanti různých politických směrů. Slovenský exil se tím samozřejmě nesjednotil, jen se ještě více diferencoval zejména na přívržence F. Ďurčanského a K. Sidora a nově ještě na čechoslovakisty či lettrichovce.

F. Ďurčanský na komunistický převrat v ČSR reagoval plamennou výzvou na všechna československá vyslanectví ve světě, aby tamní slovenští diplomaté rezignovali a přidali se k odboji. Například vyslanec J. Paulíny-Tóth v Římě ale zatím nechtěl z československých služeb odejít a 11. března 1948 nahlásil do Prahy, že výzvu SAV obdržel, ale odmítl. Dokonce pokračoval v extradičních pokusech a stížnostech na neochotu italské strany. Nešlo mu jen o již zmíněný případ J. C. Hronského. Dne 7. dubna 1948 J. Paulíny-Tóth znovu ostře kritizoval italské úřady za nečinnost ve vztahu k „válečným zločincům“. Uváděl například, že místo pobytu S. Mečiara jeho

89 MAE, f. AP 1946–50, k. 6, č. N 10267/47.

90 ABS, f. 2M, sign. 12824, č. 03314/48. Kolmajer byl československou bezpečností označován za „gestapáka“ s politováním, že ho ani přes dvě urgentní výzvy Italové nezatkli.

91 MZV, f. SM-T 1945–63, k. 4, č. 03237/48, č. 032129/48.

92 Tamtéž, k. 5, č. 032116/48. Záhadné je, že o odjezdu v červenci 1947 píše i Š. Polakovič ve svých vzpomínkách (POLAKOVIČ, Štefan – VNUK, František: *Zahraničné akcie na záchranu a obnovenie slovenskej samostatnosti 1943–1948. Slovenská národná rada v Londýne a v zahraničí. Záznam o činnosti Slovenského akčného výboru*, s. 130).

93 MZV, f. SM-T 1945–63, k. 4, č. 03129/48.

Slovenský exil v Itálii 1945–1949

vyslanectví přesně udalo, ale italská policie ho nechala uniknout. Dne 25. března 1948 Italové J. Paulíny-Tóthovi napsali, že většina hledaných osob je již mimo italské území. Vyslanec poté obviňoval Italy, že v letech 1946–1948 schválně dělali vše pro to, aby stíhání měli čas uniknout.⁹⁴

J. Paulíny-Tóth vydržel na svém postu do srpna 1948, kdy se odmítl vrátit do Prahy a rezignoval. Poté odjel do Londýna za P. Prídavkem, s nímž měl dobrý vztah. Naprostá většina slovenských exulantů s ním však nechtěla mít nic společného v důsledku jeho chování v letech 1946–1948. Například K. Sidor se s ním při jeho návštěvě Říma v únoru 1949 odmítl sejit. Činnost kolem rezignace J. Paulíny-Tótha paradoxně vyšetřoval rada J. Ruprich, který sám zanedlouho emigroval. Osudy některých lidí jsou podivuhodné. J. Paulíny-Tóth údajně vydržel na svém místě do srpna 1948 po dohodě s Američany, aby jim opatroval informace...⁹⁵

Únor 1948 v ČSR byl také příčinou proměny činnosti K. Sidora. V letech 1945–1947 aktivně pomáhal uprchlíkům, ale jen ze zákulisí, veřejně nevystupoval a stále tvrdil, že čeká na vhodnou chvíli. Ta přišla podle něj až na jaře 1948. V součinnosti s P. Prídavkem z Londýna a J. Kirschbaumem ze Švýcarska provedli reorganizaci stávající Slovenské národní rady v Londýně (vznikla tak Slovenská národní rada v zahraničí) a současně založení strany Slovenská křesťanská demokracie. V květnu 1948 se konaly v Římě porady za účasti K. Sidora, J. Kirschbauma, A. Matúše, K. Čulena a J. Mikuly, a to především o finančním zázemí celé akce. J. Kirschbaumovi se pak podařilo získat francouzské subvence a 19.–25. srpna 1948 přijel opět do Říma k jednání s K. Sidorem.⁹⁶

Sidorovými nejbližšími spolupracovníky v Římě zůstávali K. Čulen, K. Murgaš a P. Ferdinand Mondok. F. Ďurčanský z Argentiny oslovil 14. srpna 1948 K. Sidora s návrhem na sloučení všech dosavadních organizací exilu do nového Slovenského osvobodovacího výboru (SOV). K. Sidor ale nereagoval a postupně získal podporu amerických Slováků pro svůj projekt SNRvZ. Byl přesvědčen, že F. Ďurčanský je pro většinu západních vlád nepřijatelný a nechtěl se spoluprací s ním kompromitovat. I nadále zůstával ve Vatikánu. Během rozhovoru se státním podsekretářem G. Montinim 27. září 1948 našel způsob, jak dále působit. Úřad SNRvZ bude v Londýně, ale K. Sidor zůstane ve Vatikánu a jako jeho předseda bude odtud řídit jen zásadní věci. Dále K. Sidor vyjednal s G. Montinim ustanovení duchovního správce Slováků v Itálii, jímž se stal F. Mondok, který měl mít v gesci zejména tábor Bagnoli u Neapole, kde se soustřeďovali slovenští žadatelé o víza do zámoří. Díky své známosti s ministrem školství Guido Gonellou K. Sidor také vyjednal pro školní rok 1948/1949 postupně dvacet stipendií pro slovenské studenty na italských školách. Pokračovala i slovenská účast na práci římského klubu Intermare, vedeného Polákem hrabětem Poniatowskim. Slovenskou sekci tvořili K. Sidor, E. Böhm, J. Kirschbaum, J. Mikuš, J. Cieker a Hanzel. K. Sidor navazoval v Římě styky i s českými katolickými představiteli – například se svým bývalým politickým protivníkem, legačním radou československého vyslanectví

94 *MZV*, f. TO 1945–59, Itálie, k. 11, č. 926/B/48 a č. 131/dův/48.

95 *MZV*, f. Politické zprávy Řím 1945–49, č. 231/49. Též f. TO 1945–59, Itálie, k. 11, č. 497/48.

96 *MZV*, f. SM-T 1945–63, k. 4, spis SNR v zahraničí č. 1685/0325-1949.

Petr Kubík

u Svatého stolce Františkem Schwarzenbergem, který v březnu 1948 rezignoval a žil až do srpna 1948 v Římě, nebo s Bohdanem Votrubou, stoupencem katolické akce bývalého československého poslance Bohdana Chudoby.⁹⁷

Poslední rok v Římě

K. Sidor chtěl během roku 1949 odcestovat do USA, kde očekával větší zázemí, ale měl problémy s vízem. Všimli si toho i na italském vyslanectví u Svatého stolce a 10. prosince 1949 napsali na italské ministerstvo zahraničí, že se nedá říci, jak bude slovenská mise u Vatikánu pokračovat, protože nevznikla slovenská vláda v exilu. A dále, že K. Sidor by chtěl do USA, ale maří to zuřiví Čechoslováci s vlivem ve Washingtonu.⁹⁸

V prosinci 1949 rozeslalo italské ministerstvo zahraničí na několik svých vyslanectví hodnocení slovenského exilu, který je rozdělen na dvě skupiny, což znemožňuje ustavení exilové vlády. Podle Italů vliv F. Ďurčanského v Americe nedával spát jeho rivalovi K. Sidorovi, který chtěl co nejdříve odjet do USA nebo Kanady. Značný význam spatřovali Italové také v osobě a činnosti J. Kirschbauma.⁹⁹

Velký význam pro slovenský exil měla v roce 1949 sociálně podpůrná organizace Slovenský sociální spolek (Associazione sociale Slovaca in Italia). Oficiálně byla založena 23. května 1949, jejím předsedou se stal Ján Doránsky, členy výboru K. Čulen, J. Okál, J. Martinka a J. Štefkovič. V oznámení adresovaném italskému ministerstvu zahraničí se spolek deklaroval jako apolitický. Při sondáži týkající se Jána Doránského a spolku nenalezly italské úřady (ministerstvo vnitra, ministerstvo zahraničí a italské vyslanectví v Praze) v létě a na podzim roku 1949 nic závadného. Československé vyslanectví v Římě tehdy samozřejmě sledovalo spolek s opačným hodnocením.¹⁰⁰

Důležitou roli sehrál v roce 1949 také kulturní časopis *Rím* pod vedením mimořádně aktivního I. Zelenky. Jeho vydávání bylo vlastně počátkem skutečné vydavatelské činnosti slovenského exilu v Římě.¹⁰¹ K časopisu patřila také knižní edice, v níž v letech 1949–1952 vyšlo pět knih.¹⁰² Československé ministerstvo zahraničí projevovalo o časopis *Rím* zájem, ale vyslanectví v Římě se jej ne vždy podařilo získat.¹⁰³

97 *MZV*, f. SM-T 1945–63, k. 4, spis SNR v zahraničí, č. 1685/0325-1949. Z okruhu Sidorových spolupracovníků byli známi: V Římě – A. Činčura, K. Čulen, J. Doránsky, P. Hilarius, Š. Kašarič, E. Kvaššay, J. Martinka, K. Murgaš, J. Štefkovič, Z. Zachara, A. Zelenay. V Bagnoli – V. Boleček, O. Klement, F. Mondok, L. Stanislav, M. Gerdelán, P. Gerdelán, Breza. Jako podporovatelé Sidora ve Vatikánu – Msgr. Montini, Msgr. Felici, Franklin Gowen z vyslanectví USA a polský vyslanec K. Papée. Podporovatelé K. Sidora v Římě – politici G. Gonella a M. Scelba, dále L. Rossi, jeden z šéfů italského rozhlasu, a delegát táborů IRO v Itálii Bahlmann.

98 *MAE*, f. AP 1946–50, k. 14, č. 1402/731.

99 Tamtéž, č. 16/23295.

100 Tamtéž, sl. Associazione sociale Slovaca in Italia, č. 20559/606. *MZV*, f. TO 1945–59, Itálie, k. 2, č. 1153/49.

101 Časopis vycházel od prosince 1948 do podzimu 1954. Nejdříve jako měsíčník, v roce 1952 jako čtvrtletník, pak znovu jako měsíčník (viz RYDLO, Jozef M.: *Vydavatelské dielo Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda v Ríme 1963–1988*, s. 16–17).

102 Jsou to knihy OKÁL, Ján: *Svätý rok 1950*; ZELENKA, Ignác: *Vatikán, sídlo Náměstníka Kristovho a Svätá Stolica*; dva překlady KOLOMBO, A.: *Svätý František z Assisi* a GIORDANI, I.: *Pápež, Cirkve v Rím*.

103 *MZV Praha*, f. TO 1945–59, Itálie, k. 4.

Slovenský exil v Itálii 1945–1949

Koncem roku 1948 K. Sidor založil Slovenskou informační kancelář (SIK). Během roku 1949 vyřídila přes 500 záležitostí a dodala okolo 300 zpráv do exilového tisku.¹⁰⁴

V dubnu 1949 se ze Švýcarska do Itálie přestěhoval klíčový slovenský aktivista té doby J. Kirschbaum s rodinou. Usídlili se v Ostii nedaleko Říma. Jednak se jeho vzrůstající exilová politická činnost neslučovala se švýcarskými zákony o neutralitě a nevyvíjení politické činnosti a jednak chtěl být v užším kontaktu s K. Sidorem.¹⁰⁵

Itálie ještě v roce 1949 tedy pro významnou část slovenského exilu představovala útočiště a zázemí k práci. Postupně se ale blížil čas odchodu Sidorovy skupiny do Kanady a USA. Příčiny byly různé – politické, sociální, finanční, a hlavně ta, že v Kanadě a USA se bylo možné spolehnout na podporu silných slovenských krajanských spolků. Dne 20. ledna 1950 odjeli lodí z Neapole do Kanady K. Murgaš, J. Doránský a další s velkým archivem.¹⁰⁶ Skupina kolem J. Okáľa odjela také v lednu 1950 přes přístav Brémy do USA. Do Kanady přesídlili počátkem roku 1950 i K. Sidor a J. Kirschbaum.¹⁰⁷

Závěr

V Itálii zůstala a dále působila jen malá skupinka katolických aktivistů, většinou kněží ve Vatikánu, kteří v padesátých letech zajišťovali slovenské vysílání vatikánského a italského rozhlasu. Hlavní proudy slovenského exilu se přesunuly do jiných zemí. Pro první poválečná léta 1945–1949 je však Itálie klíčovým místem v dějinách slovenského poválečného exilu.

Snad tato studie alespoň částečně ozřejmí osudy slovenského exilu v této zemi. Postoj poválečných slovenských exulantů, o nichž bylo pojednáno, lze na závěr vyjádřit citátem z pera Stanislava Mečiara: *Vrezal si sa nám Večný Rím do bytosti nevymazateľne, hoci cez slzy a utrpenie. Bez nebo boli by sme zostali len biednymi troskami druhej svetovej vojny. Ale s ním a v ňom pocítili sme sa v pravde dieťkami Božími, lebo práve Večný Rím na nás znovu prejavil svoju nadpozemskú moc, svoju nesmrteľnú lásku. Prišli sme pokorení po najnižší kameň, na prašný prach vyhnanecských ciest, a keď sme z milosti Božej zachránení zastali na Svätopetrskom námestí, cítili sme živo, že i ten rímsky kameň má voči nám viac citu ako celé vtedajšie Slovensko. Nebolo nám určené zomrieť v Ríme. Bolo nám určené ožiť v ňom k novému životu vo viere nepremožiteľnej zbraňami, ktoré majú proti nám bezbožníci. Ani Slovensko nezahynie pokrstené pred tisícročím. [...] Vďaka ti, Večný Rím! Kdekoľvek budeme, večne budeš v nás. [...] Bol si vykúpením v našom zúfalstve.*¹⁰⁸

104 MZV Praha, f. Politické zprávy Řím 1950, č. 138/50.

105 OKÁL, Ján: *Výpredaj ľudskosti*, s. 369.

106 MZV, f. TO 1945–59, Itálie, k. 11, č. 65/taj./50.

107 OKÁL, Ján: *Výpredaj ľudskosti*, s. 371 a 381. O Sidorovi se všude píše, že přesídlil do Kanady počátkem roku 1950, žádné přesné datum jeho přesídlení se však nedá nalézt.

108 PARENÍČKA, Pavol a kol.: *Stanislav Mečiar (Kričlami proti víchru)*. Matica slovenská, Martin 2010, s. 49.